

Słownik filozoficzny: liberalizm ekonomiczny

- [Wprowadzenie](#)
- [Zastanów się](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Adam Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, t. 2, Warszawa 1954.
- Źródło: James McGill Buchanan, *Ekonomia polityczna państwa opiekuńczego*, [w:] tegoż, *Filozofia liberalizmu*, red. M. Tarnawski, Warszawa 1993.
- Źródło: Mieczysław Krąpiec, *O ludzką politykę*, Warszawa 1996.
- Źródło: Milton Friedman, *Kapitalizm i wolność*, tłum. A. Kondratowicz, M. Lasota, Warszawa 1993.
- Źródło: Milton Friedman, *Kapitalizm i wolność*, tłum. A. Kondratowicz, M. Lasota, Warszawa 1993.

Słownik filozoficzny: liberalizm ekonomiczny

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czym jest wolność ekonomiczna i czy posiada jakieś granice? Czy efektem wolności ekonomicznej może być wolność polityczna?

Liberalizm ekonomiczny postulował wolność jednostki w ujęciu ekonomicznym, politycznym i egzystencjalnym (wolność myśli, sumienia, słowa, zrzeszania się, religii etc.) Jego założeniom przyświecała myśl, że stosunki społeczne definiowane są poprzez ekonomię i bezpośrednio od niej zależą. Przedstawiciele liberalizmu ekonomicznego postulowali odrzucenie wszelkich ograniczeń narzucanych przez państwo na jednostkę oraz gospodarkę. Uważali, że rozwój gospodarki jest efektem wolnej konkurencji na rynku. Państwo powinno ograniczyć swoje działania do zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego i pilnowania równego traktowania jednostek wobec prawa. Rolą państwa powinno być także niedopuszczenie do sprywatyzowania takich sektorów użyteczności publicznej, jak ochrona zdrowia bądź organy porządku publicznego.

- Poznasz założenia liberalizmu ekonomicznego.
- Prześledzisz rozwój myśli ekonomicznej liberalizmu.
- Dokonasz analizy postulatów twórców liberalizmu ekonomicznego dotyczących ograniczenia roli państwa.

Zastanów się

Polecenie 1

Zapoznaj się z definicją liberalizmu ekonomicznego oraz filmem edukacyjnym. Jak rozumiesz pojęcie *wolność ekonomiczna*? Zanotuj swoje przypuszczenia.

Definicja: Liberalizm ekonomiczny

Doktryna głosząca wolność gospodarowania, wywodząca się z idei leseferyzmu, także polityka gospodarcza oparta na tych zasadach. Liberalizm ekonomiczny przedstawia rozwój społeczeństw (traktowany jako wzrost poziomu życia) jako ściśle związany z działaniem obiektywnych praw ekonomicznych: podaży i popytu, mechanizmów cen, inflacji i deflacji.

Liberalizm ekonomiczny cechuje definiowanie społeczeństw przez ich kondycję ekonomiczną. Wolność polityczna i demokratyczny system rządów są aprobowane, ale nie są koniecznym warunkiem rozwoju. Według zwolenników liberalizmu ekonomicznego należy skupić się na zapewnieniu wolności ekonomicznej, a wolność polityczna nastąpi jako jej naturalna konsekwencja.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D159hSyoF>

Film edukacyjny. Liberalizm ekonomiczny.

Wykład dr Karoliny Wigury-Kuisz.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Liberalizm ekonomiczny*.

Dokończ zdanie.

Wolność ekonomiczna to...

Polecenie 2

Na podstawie opisanej w filmie sytuacji z życia codziennego i własnych obserwacji zanotuj cechy charakterystyczne dla doktryny liberalizmu ekonomicznego.

Polecenie 3

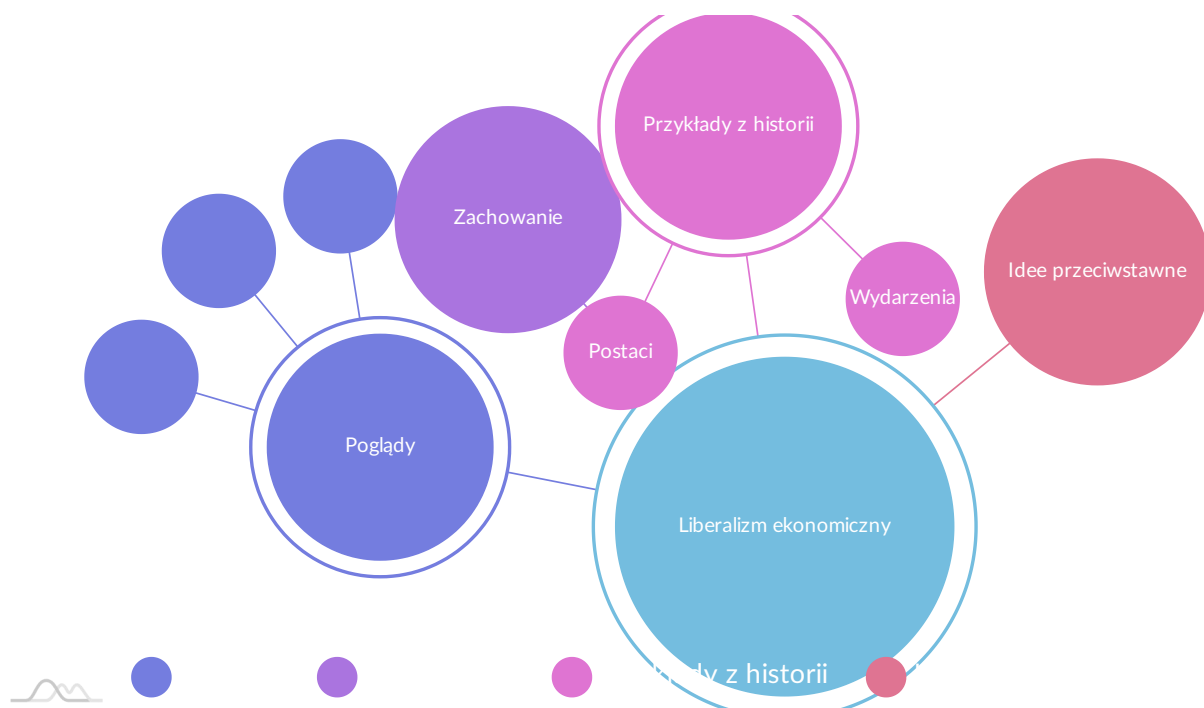
Zastanów się, czy doktryna liberalizmu ekonomicznego jest ci bliska, czy raczej twoje poglądy są od niej dalekie. Wyjaśnij, dlaczego możesz lub z jakich powodów nie możesz się z nią utożsamić.

Polecenie 4

W 1776 r. szkocki ekonomista Adam Smith ogłosił, że egoistyczne dążenie do pomnażania prywatnych zysków stanowi podstawę bogactwa ogółu. Oznacza to, że wzbogacanie się przynosi korzyść całemu społeczeństwu. Wyjaśnij, dlaczego możesz lub z jakich powodów nie możesz się zgodzić się z tą tezą.

Polecenie 5

Stwórz mapę myśli wokół pojęcia *liberalizm ekonomiczny*, która pomoże ci uporządkować dotychczasowe przemyślenia. Z czym jeszcze kojarzy ci się to pojęcie? Zapisz hasła, poglądy, przykłady zachowań, tytuły książek i filmów, imiona bohaterów, postaci historycznych, ze świata polityki i kultury.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Odpowiedz na pytanie: co jest głównym wyróżnikiem liberalizmu ekonomicznego na tle innych odłamów doktryny liberalnej?

Kliknij, aby uruchomić w trybie pełnoekranowym.

Słownik

monetaryzm

szkoła myśli ekonomicznej zajmująca się badaniem wpływu polityki pieniężnej państwa na dochód narodowy i wiążąca zależność między rozwojem ekonomicznym państwa a polityką kreowania pieniądza

homo oeconomicus

(łac. człowiek ekonomiczny) koncepcja zakładająca, że człowiek zawsze dąży do maksymalizacji osiąganych zysków i dokonuje wyborów ze względu na wartość ekonomiczną rezultatów tych wyborów

niewidzialna ręka

metafora użyta przez Adama Smitha do opisanie siły sprawczej wolnego rynku; kierując się wyłącznie własnym interesem, uczestnik rynku przyczynia się do dobrobytu społeczeństwa bardziej, niż gdyby działał w tym kierunku celowo

„stróż nocny”

metafora użyta przez Adama Smitha do opisanie państwa, którego rola miała ograniczać się do strzeżenia fundamentalnych zasad wolności gospodarowania i prywatnej własności

fizjokraci

(gr. *physis* – natura, przyroda) przedstawiciele szkoły ekonomicznej stworzonej we Francji przez François Quesnaya w drugiej połowie XVIII w.; jej hasła były związane z ideą porządku naturalnego i opierały się na podkreślaniu znaczenia pracy, rolnictwa i ziemi jako jedynych źródeł bogactwa

interwencjonizm

(łac. *interventio* – pośrednictwo) stosunki gospodarczo-polityczne polegające na bezpośrednich interwencjach państwa na rynku

keynesizm

popytowa teoria dochodu narodowego stworzona przez Johna Maynarda Keynesa, w której dominującą rolę odgrywają wydatki inwestycyjne; nawołująca do zwiększenia wydatków publicznych

leseferyzm

(fr. *laissez faire* – pozwólcie czynić) pogląd francuskich i brytyjskich filozofów z okresu oświecenia, którego głównym założeniem jest wolność gospodarcza i możliwość rozwoju własności prywatnej bez ingerencji państwa

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka i odpowiedz na pytanie, dlaczego Adam Smith uważa, że przyznawanie monopolu na rynku wewnętrznym na wyroby krajowe jest bezużyteczne lub wręcz szkodliwe. Uzasadnij swoje zdanie.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P10Cbi0IU>

Adam Smith

Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów

Przy jednakowych zatem, lub tylko prawie jednakowych zyskach, każdy człowiek skłonny jest z natury rzeczy używać swego kapitału w sposób, który prawdopodobnie pozwoli popierać w jak największej mierze wytwórczość krajową i który da dochód i zatrudnienie największej liczbie ludzi w jego własnym kraju. Po drugie, każdy człowiek, który umieszcza swój kapitał w wytwórczości krajowej, stara się z konieczności tak pokierować tą wytwórczością, aby jej produkt przedstawiał możliwie największą wartość.

Produktem pracy jest wszystko to, co dodaje ona do przedmiotu czy do materiałów, w które została włożona. W zależności od tego, czy wartość tego produktu jest duża czy też mała, zyski przedsiębiorcy będą małe lub duże. Ale każdy człowiek umieszcza swój kapitał w wytwórczości jedynie na zysk; zawsze więc będzie się starał użyć go w takiej dziedzinie wytwórczości, której produkt uzyska prawdopodobnie największą wartość, czyli że można go będzie wymienić na największą ilość pieniędzy albo innych dóbr.

Roczny jednak dochód każdego społeczeństwa równa się zawsze dokładnie wartości wymiennej całej produkcji rocznej jego wytwórczości, czyli jest on raczej

dokładnie tym samym co wartość wymienna. Ponieważ zaś każdy człowiek stara się, jak tylko może, aby użyć swego kapitału w wytwórczości krajowej oraz tak pokierować tą wytwórczością, ażeby jej produkt posiadał możliwie największą wartość, przeto każdy człowiek pracuje z konieczności nad tym, by dochód społeczny był jak największy. Co prawda, nie zamierza on na ogół popierać interesów społecznych ani też nie wie, w jakim stopniu je popiera. Kiedy woli popierać wytwórczość krajową, a nie zagraniczną, ma wyłącznie na uwadze swe własne bezpieczeństwo, a gdy kieruje wytwórczością tak, aby jej produkt posiadał możliwie najwyższą wartość, myśli tylko o swym własnym zarobku, a jednak w tym, jak i w wielu innych przypadkach, jakaś niewidzialna ręka kieruje nim tak, aby zdążał do celu, którego nie zamierzał osiągnąć. Społeczeństwo zaś, które wcale w tym nie bierze udziału, nie zawsze na tym źle wychodzi. Mając na celu swój własny interes człowiek często popiera interesy społeczeństwa skuteczniej niż wtedy, gdy zamierza służyć im rzeczywiście. Nigdy nie zdarzyło mi się widzieć, aby wiele dobrego działali ludzie, którzy udawali, iż handlują dla dobra społecznego. Jest to objaw niezbyt powszechny wśród kupców i niewielu słów potrzeba, aby im to odradzić.

Jest rzeczą oczywistą, że każdy człowiek może w konkretnej sytuacji znacznie lepiej ocenić, w jakiej gałęzi gospodarki krajowej może umieścić swoje kapitały i w jakiej gałęzi produkt osiągnie największą wartość, niżby to mógł zań zrobić mąż stanu czy prawodawca. Mąż stanu, który spróbowałby udzielać prywatnym osobom wskazówek, w jaki sposób powinny używać swych kapitałów, nie tylko obciążyłby się całkowicie niepotrzebnym kłopotem, ale również uzurpowałby sobie władzę, której nie można by bezpiecznie powierzać nie tylko prywatnej osobie, ale nawet jakiejś radzie czy jakiemuś senatowi; władza ta byłaby szczególnie niebezpieczna w ręku człowieka, który byłby na tyle szalony i zarożumiały, że uważałby siebie za zdolnego do jej wykonania.

Gdy jakiemuś szczególnie rzemiosłu lub gałęzi przemysłu przyznaje się monopol na rynku wewnętrznym na wyroby krajowe, to do pewnego stopnia narzuca się osobom prywatnym, w jaki sposób powinny używać swych kapitałów i we wszystkich niemal przypadkach zarządzenie to musi być albo bezużyteczne, albo szkodliwe. Jeżeli wyroby krajowe można dostarczyć na rynek wewnętrzny po tej samej cenie, co wyroby zagraniczne, zarządzenie jest oczywiście bezużyteczne. Jeśli zaś nie można tego uczynić, w większości przypadków zarządzenie musi być szkodliwe. Jest zasadą każdego ojca rodziny, by nie próbować nigdy wyrabiać w

domu tego, czego wyrób kosztuje więcej niż kupno. Krawiec nie kusi się o to, by zrobić buty, ale kupuje je od szewca. Szewc nie stara się robić sobie odzieży, ale zatrudnia tym krawca. Rolnik nie próbuje robić ani butów, ani odzieży, lecz zatrudnia wspomnianych rzemieślników. Każdy z nich zdaje sobie sprawę z tego, że w jego interesie leży, by tak pokierować własną wytwórczością, aby mógł mieć pewną przewagę nad sąsiadami i aby za jakąś część wykonywanych wyrobów czy też, co na jedno wychodzi, za cenę jakiejś ich części mógł nabyć to, czego potrzebuje.

To, co jest roztropnością w prywatnym życiu każdej rodziny, nie może być chyba szaleństwem w życiu wielkiego królestwa. Jeżeli obcy kraj może nas zaopatrzyć w jakiś towar taniej, niż my sami możemy to uczynić, lepiej ów towar nabyć za jakąś część wyrobów naszego własnego przemysłu, który obejmuje dziedzinę, w jakiej mamy przewagę nad innymi krajami.

W myśl systemu naturalnej wolności panujący będzie miał spełniać jedynie trzy obowiązki. Są to co prawda obowiązki wielkiej wagi, ale za to są one jasne i powszechnie zrozumiałe. Jest to, po pierwsze, obowiązek ochrony społeczeństwa przed gwałtem lub inwazją ze strony innych niezależnych społeczeństw; po drugie, jest to obowiązek jak najdalej idącej obrony każdego członka społeczeństwa przed niesprawiedliwością i uciskiem ze strony wszystkich innych członków społeczeństwa, czyli obowiązek ustanowienia prawidłowego wymiaru sprawiedliwości; wreszcie, po trzecie, obowiązek ustanowienia i utrzymania pewnych urządzeń publicznych, których ustanowienie i utrzymanie nie może nigdy leżeć w interesie jednostki lub niewielkiej liczby jednostek, a to dlatego, że dochód z nich nie pokryje nigdy kosztów jednostce lub małej grupie jednostek, choć koszty, jakie poniosło jakieś wielkie społeczeństwo, może często pokryć z nadwyżką.

Polecenie 2

Odpowiedz na pytania. Jakie obowiązki Adam Smith stawia przed rządzącym w systemie liberalizmu ekonomicznego? Skąd wynikają takie postulaty?

Polecenie 3

Zapoznaj się z drugim audiobookiem i odpowiedz na pytanie, w czym Milton Friedman upatruje zagrożenia dla liberalizmu ekonomicznego. Jakie są przyczyny takiego spojrzenia?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P10CbI0IU>

Milton Friedman

Kapitalizm i wolność

Zachowanie i rozwijanie wolności jest dzisiaj podwójnie zagrożone. Pierwsza groźba jest jasna i oczywista. Pochodzi ona z zewnątrz, od ludzi zasiadających na Kremlu, którzy zapowiedzieli, że nas zniszczą. Druga groźba jest daleko bardziej subtelna. Jej źródło znajduje się wewnątrz naszego kraju; stanowią ją ludzie o dobrych zamiarach i dobrej woli, którzy pragną zreformować kraj. Historia sugeruje wyraźnie, że niezbędnym warunkiem wolności politycznej jest kapitalizm, ale oczywiście nie jest to warunek wystarczający. Faszystowskie Włochy i Hiszpania, Niemcy w różnych okresach ostatnich stu lat, Japonia przed I i II wojną światową, carska Rosja w okresie kilkudziesięciu lat poprzedzających I wojnę – oto przykłady państw, których społeczeństw w żaden sposób nie można określić jako politycznie wolnych. W każdym z nich jednak dominującą formą gospodarki była przedsiębiorczość prywatna. Jak widać, społeczeństwo może być pod względem

gospodarczym zdecydowanie kapitalistyczne, lecz bynajmniej nie mieć wolności politycznej.

Źródło: Milton Friedman, *Kapitalizm i wolność*, tłum. A Kondratowicz, M. Lasota, Warszawa 1993.

Polecenie 4

Zapoznaj się z trzecim audiobookiem. Odpowiedz na pytania. Jaką doktrynę krytykuje James McGill Buchanan? Z jakich powodów?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P10Cbi0IU>

James McGill Buchanan

Ekonomia polityczna państwa opiekuńczego

Można już przedstawić konkluzję dotyczącą konsekwencji państwa opiekuńczego, nieobalalną zarówno w teorii i praktyce. Mianowicie: w działaniu każda instytucja mająca uzasadnienie filozoficzne na pewnym podstawowym poziomie konstytucyjnym, będzie się rozrastać ponad granice wyznaczone przez konstytucyjne uzasadnienie. Znaczy to, że w praktyce państwo opiekuńcze zawsze jest większe i bardziej rozbudowane, niż wynika to z zasad, na jakich jest ufundowane. Z konkluzji tej wynika sugestia, że każda analiza uzasadnienia instytucji państwa opiekuńczego musi liczyć się z kosztami jego nadmiernego wzrostu. Koszta te pojawiają się jako konieczna część struktury politycznej, niemal niezależnie od sposobu organizacji procesu decyzji politycznych, bez względu na to, jak bardzo proces ten mógłby przybliżyć strukturę polityczną do wyidealizowanej demokracji większościowej, czymkolwiek by ona była. (...) Zauważmy najpierw, że ów przerost będzie miał miejsce niezależnie od jakiegokolwiek zachęty ze strony instytucji zajmujących się transferami opiekuńczości. I jeśli nawet nie ma „ekonomicznych” konsekwencji podobnego

typu, powinniśmy uznać przerost państwa opiekuńczego za skutek dążenia decydentów politycznych do spełnienia oczekiwań wyborców.

Źródło: James McGill Buchanan, *Ekonomia polityczna państwa opiekuńczego*, [w:] tegoż, *Filozofia liberalizmu*, Warszawa 1993.

Ćwiczenie 1

Przyporządkuj poglądy do myślicieli.

fizjokraci

Główne anomalie w funkcjonowaniu rynku pochodzą ze złej polityki kreowania pieniądza przez państwo.

Milton Friedman

Rozwój rolnictwa miałby nastąpić tylko poprzez zastosowanie w gospodarce liberalnych zasad ekonomii.

Adam Smith

Jednostki jednomyślnie zawierają umowę, w wyniku której powstaje państwo.

James Buchanan

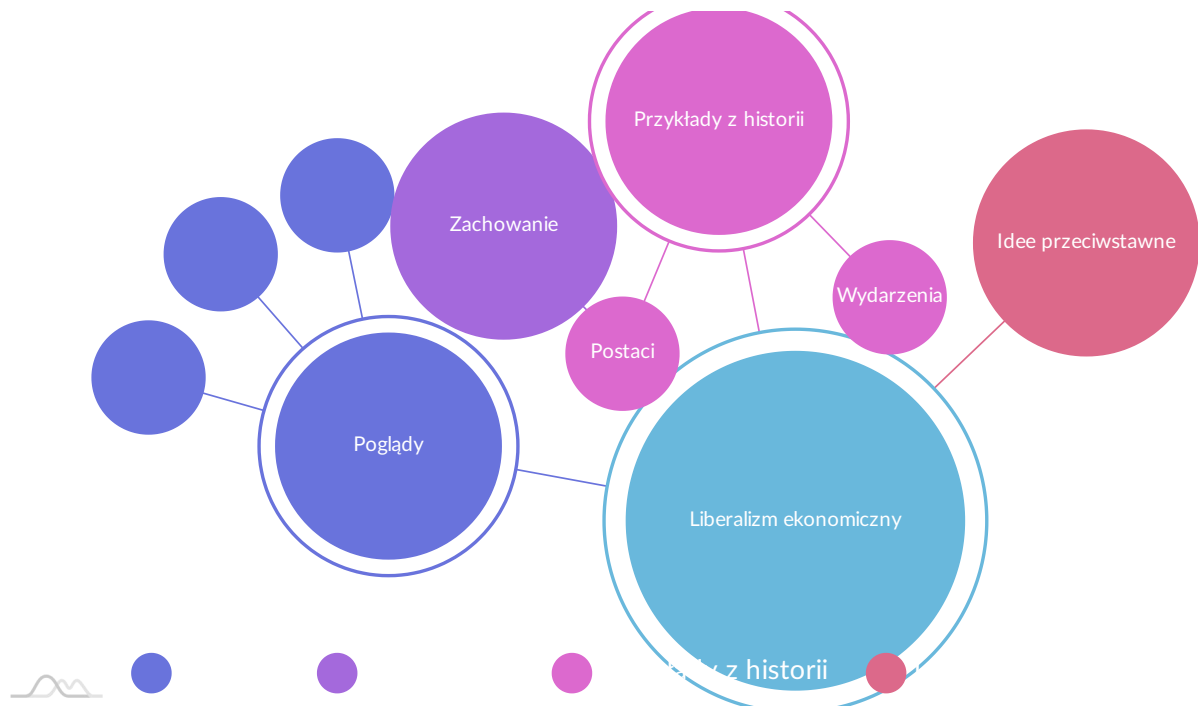
Gospodarką rządzą prawa obiektywne, a rozwój może dokonywać się tylko w warunkach wolnego rynku.

Ćwiczenie 2

Odpowiedz na pytania. Ze zwolennikami których doktryn mógłby się porozumieć zwolennik liberalizmu ekonomicznego? Kim są jego adwersarze?

Polecenie 5

Wróć do mapy myśli z początku zajęć. Uzupełnij ją raz jeszcze. Odpowiedz na pytanie: czy twoje spojrzenie na doktrynę liberalizmu ekonomicznego różni się od perspektywy przyjętej na początku lekcji?

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Praca domowa

Ćwiczenie 3

Napisz esej na temat: *Dążenie do pomnażania prywatnych zysków a bogacenie się społeczeństwa.*

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Słownik filozoficzny: liberalizm ekonomiczny

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Poznasz założenia liberalizmu ekonomicznego.
- Prześledzisz rozwój myśli ekonomicznej liberalizmu.
- Dokonasz analizy postulatów twórców liberalizmu ekonomicznego dotyczących ograniczenia roli państwa.

Cele operacyjne. Uczeń:

- dostrzega w poglądach filozofów paradygmaty myślowe, które są obecne w kulturze na przestrzeni wieków;
- identyfikuje różne problemy, stanowiska i nurty filozoficzne na przykładach pytań i twierdzeń filozofów;
- rozwija krytyczne myślenie i sprawności logiczne poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;

- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Przed lekcją nauczyciel udostępnia uczniom na platformie materiał „Słownik filozoficzny: liberalizm ekonomiczny „. Uczniowie mają za zadanie przygotować odpowiedzi na pytania zawarte w sekcji „Zastanów się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat lekcji i cele zajęć, które wyświetla przy użyciu tablicy interaktywnej lub rzutnika, oraz wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza ich odpowiedzi na pytania w sekcji „Zastanów się”. Czyta na głos wybrane z nich. Następnie na podstawie odpowiedzi uczniów inicjuje dyskusję, zadając pytanie: *Która idea była pierwsza? Wolności politycznej czy wolności ekonomicznej?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium nr 1.** Nauczyciel dzieli klasę na grupy. Każdej z nich zadaje do opracowania części multimedium w sekcji „Prezentacja multimedialna”.

Zespoły pracują według ustalonego porządku:

- grupa 1: tło historyczne;
- grupa 2: doktryna;
- grupa 3: nawiązania.

Uczniowie przygotowują krótkie wystąpienia z syntezą przydzielonego materiału oraz odpowiedziami na zadane pytania. Po wyznaczonym czasie zespoły prezentują efekty swojej pracy.

2. Praca z multimedium nr 2. Nauczyciel wyświetla multimedium z sekcji „Audiobook”. Tym razem uczniowie pracują w parach, przygotowując odpowiedzi na pytania:

- *Dlaczego Adam Smith uważa, że przyznawanie wybranemu rzemiosłu lub gałęzi przemysłu monopolu na rynku wewnętrznym na wyroby krajowe jest bezużyteczne lub wręcz szkodliwe?*
- *Jakie obowiązki Adam Smith stawia przed rządzącym w systemie liberalizmu ekonomicznego? Skąd wynikają takie postulaty?*
- *W czym Milton Friedman upatruje zagrożenia dla liberalizmu ekonomicznego?*

Po wyznaczonym czasie pary łączą się w czwórki i wspólnie omawiają swoje odpowiedzi, uzupełniając zawarte w nich wnioski i wiadomości. Nauczyciel pilnuje porządku pracy, pełni rolę doradcy i udziela uczniom informacji zwrotnej.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie indywidualnie przygotowują propozycje rozwinięcia mapy myśli w sekcji „Prezentacja multimedialna”. Porównują swoje propozycje z wersją przygotowaną przed lekcją, dokonując autoewaluacji.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie rozwiązują ćwiczenia 1 i 2 w sekcji „Audiobook”.

Materiały pomocnicze:

- M.J. Buchanan, *Ekonomia polityczna państwa opiekuńczego* [w:] *Filozofia liberalizmu*, przeł. G. Grzegordczyk, Warszawa 1993.
- M. Friedman, *Kapitalizm i wolność*, Warszawa 1993.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja multimedialna” do podsumowania lekcji.